

Вплив процесів глобалізації на стан ринку праці України

Постановка проблеми. Процеси глобалізації сучасної світової економіки є дедалі інтенсивнішими та відчутнішими. На сьогодні немає держави, спроможної уникнути впливу цього процесу на ті чи інші сфери суспільного життя. Глобалізація справляє потужний вплив на всі грані життєдіяльності суспільства загалом і на ринок праці зокрема. Стрімка глобалізація та інтелектуалізація виробництва, ринку й економічної діяльності докорінно змінює соціально-економічну структуру суспільства, виробничих відносин і, відповідно, ринку праці. В умовах глобалізації світового економічного простору розвиток науки та сучасних технологій, інформатизації суспільства поступово перетворюється у вирішальні чинники економічного зростання. Підвищення якості робочої сили, сприятливість її до процесу набуття знань, державне регулювання цього процесу надає можливість отримувати принципово нові переваги у конкурентній боротьбі. Економічна глобалізація серед загальносвітових тенденцій на сьогодні є найбільш істотною і визначальною щодо перспектив якісно нових змін щодо ринку праці. Саме тому, даній проблематиці присвячено багато наукових праць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою питань, пов'язаних з ринком праці, його змінами у процесі глобалізаційних тенденцій економіки займалось багато видатних зарубіжних вчених, серед яких варто виділити Р.С. Піндайка, С. Фішера і таких вітчизняних науковців як: А.Р. Горілий, Л.В. Лісогор, О.Г. Чувардинський, М.І. Гуць та багато ін.

Проте, на сьогодні проблеми ринку праці все ще залишаються актуальними і саме тому потребують наукового і систематизованого підходу до їх вивчення. Особливо гостро стоять питання, що стосуються вивчення функціонування ринку праці крізь призму глобалізації економіки, а також врахування тенденцій та особливостей прояву глобалізаційних процесів з метою вироблення ефективних регулювальних механізмів та підходів, що є дуже важливим для України на сучасному етапі її розвитку. Саме цим і пояснюється актуальність обраної теми наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Взагалі глобалізація – це процес перетворення світового господарства в єдиний ринок товарів, послуг, робочої сили та капіталу на основі подолання перепон між економіками окремих країн. З одного боку, глобалізація є продуктом економічного і технологічного розвитку, з іншого – вона перетворюється в його рушійну силу. Події та факти останнього часу дають підстави стверджувати, що глобалізація економіки впливає на ринок праці нашої країни у двох аспектах. *По-перше,*

через міграційні потоки та посилення попиту на робочу силу в Україні транснаціональними і міжнаціональними компаніями, що спричинює поступову трансформацію нашого ринку праці на частину глобального ринку праці, інтеграцію з ним. *По-друге*, глобалізація економіки впливає на ринок праці України опосередковано через різноманітні канали і чинники, до яких насамперед слід віднести: міжнародну торгівлю і прямі іноземні інвестиції; зміну цін на міжнародних ринках на товари і послуги, що посідають важливе місце в українському експорті та імпорті (особливо енергоносії, метал, продукція сільського господарства); зміну курсу національної валюти тощо.

Вплив економічної глобалізації на ринок праці проявляється через такі параметри як склад і структуру робочих місць, їх динаміку, якісні характеристики робочої сили та її мобільність. Про що свідчить динаміка товарної структури зовнішньої торгівлі України за 2000-2009 рр.? Про поглиблення відкритості українського ринку для зовнішніх конкурентів, що відбувалося останніми роками, особливо починаючи з 2004-2005 рр., спричинило збільшення не лише імпорту високотехнологічних товарів, а й споживчих товарів широкого попиту і сільськогосподарської продукції. У структурі українського експорту переважають в основному чорні метали, а також первинна і проміжна продукція, а питома вага машин, устаткування, транспортних засобів і приладів становить незначну частку. Україна мало експортується Україною продукції кінцевого споживання, особливо наукомістких і високотехнологічних виробів галузей машинобудування та металообробки, а також легкої промисловості.

Така структура експорту та іноземних інвестицій негативно впливає не лише на посилення диспропорції в галузевій структурі економіки, а й позначається на структурі зайнятості: за останні роки сталося істотне скорочення питомої ваги працівників, зайнятих у галузях, що забезпечують виробництво високотехнологічної продукції. Як свідчить статистика, за 2000—2009 рр. чисельність найманих працівників у переробній промисловості скоротилася на 35,3%, у машинобудуванні — на 45,4, у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування — на 47,7%, а в легкій промисловості — майже на дві третини.

Таким чином за своєю суттю глобалізація має об'єктивний вплив на світовий ринок праці України, а також на національні ринки праці, які дедалі більше втрачають свою замкненість та відокремленість. Між ними виникають транснаціональні потоки робочої сили, котрі набирають постійного, систематичного характеру. Виходячи зі зростаючого напруження у сфері зайнятості та домінування глобалізаційних процесів, у 1994 р. провідні країни Заходу досягли домовленості щодо загальних контурів на ринку праці. Сучасний етап становлення і розвитку глобалізованої економічної системи України супроводжується вибуховим характером зовнішньо міграційних процесів. З огляду на те, що з 2004 р. Україна безпосередньо межує з країнами Європейського Союзу, вагомого

практичного значення набула проблема у співробітництві нашої держави з європейськими країнами у сфері міграції населення.

Участь суб'єктів українського ринку праці у формуванні глобального ринку праці відбувається через постійний і масштабний рух робочої сили та капіталу як в Україну, так і з неї. На сучасному етапі український капітал посилює попит на робочу силу не лише в Україні, а й за її межами. Водночас у нашій країні шукають роботу не лише вітчизняні працівники, а й трудові мігранти, оскільки важливим проявом глобалізації, її впливу на ринки праці є зовнішня трудова міграція. Масштаби цього явища в Україні досить значні, але методики, що використовуються для їхньої оцінки, не дозволяють отримати точні дані. За результатами обстеження трудової міграції 2008 р. Українського центру соціальних реформ, чисельність громадян, які впродовж трьох з половиною років хоча б один раз виїздили за кордон з метою працевлаштування, становила майже 1,5 млн. або 5,1% населення працездатного віку. За даними сектора етнонаціональних досліджень Інституту народознавства НАН України, за кордоном працює 4,5 млн. громадян України.

Здебільшого для наших співвітчизників характерною є тимчасова еміграція. На роботу до сусідніх країн (Російська Федерація, Угорщина, Польща) трудові мігранти виїжджають на короткі терміни і такі поїздки здійснюють досить часто (двічі — тричі на рік). Водночас трудові міграції до Італії, Португалії та Іспанії мають більш тривалий характер — півроку і більше. Значна частина наших емігрантів (за оцінками Українського центру соціальних реформ, понад 23%), особливо жінок, проживає і працює за кордоном, не маючи офіційного статусу, тобто нелегально.

Серед українських емігрантів переважають молоді чоловіки віком до 30 років і жінки, старші від цього віку, оскільки міграційна активність молодих жінок стримується народженням та вихованням дітей. Освітній рівень трудових мігрантів значно нижчий, ніж усього зайнятого населення України. Частка осіб з повною вищою освітою серед них становила лише 13,9%, тоді як серед усього зайнятого населення — 23,2%. На мою думку, останнє свідчить про те, що, по-перше, особам з високим освітнім рівнем простіше знайти підходящу роботу на вітчизняному ринку праці, по-друге, корінне населення розвинутих країн не погоджується на важку і некваліфіковану роботу, тому на закордонних ринках праці існує попит на низькокваліфікованих працівників. Саме через це найпоширенішими видами економічної діяльності українських мігрантів є будівництво, сільське господарство і робота домашньої обслуги. Серед країн, в які спрямовані основні потоки трудової міграції з України, — Російська Федерація, Італія, Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Іспанія, Греція і Португалія. У нашій країні переважають трудові мігранти насамперед з Молдови, Узбекистану, Білорусі, Вірменії, В'єтнаму, Індії, Пакистану і Бангладеш. В основному вони зайняті у сфері послуг, торгівлі, будівництві і сільському господарстві.

Отже, Україна нині втягнута в процес формування глобального ринку праці через міграційні потоки, що набувають динаміки. Позитивними результатами трудової міграції для ринку праці України можна вважати послаблення тиску на внутрішній ринок праці, збільшення масштабів валютних надходжень в Україну від співвітчизників, що працюють за кордоном; опанування за кордоном нових технологій, передових методів організації праці, що сприяє запровадженню їх в Україні; набуття навичок, потрібних для майбутньої продуктивної діяльності на батьківщині; залучення закордонних спеціалістів для виконання унікальних і складних видів робіт у разі відсутності потрібних спеціалістів на вітчизняному ринку праці тощо.

Основні негативні наслідки трудової міграції для ринку праці України такі:

- погіршення якості робочої сили через вплив за кордон найбільш активної частки населення та її заміщення некваліфікованими працівниками-іммігрантами;

- фактичне обмеження трудових прав українських емігрантів за кордоном, через що більшість з них стикається з порушенням їхніх трудових прав і несприятливими умовами праці;

- утрата багатьма українськими працівниками професійних навичок під час еміграції;

- зниження розмірів оплати праці працівників певних галузей і секторів економіки в Україні через готовність більшості іммігрантів одержувати заробітну плату, нижчу за її рівноважний рівень, і зростання неформальної зайнятості в Україні через імміграцію, що супроводжується криміналізацією ринку праці та посиленням експлуатації працівників.

Також слід зазначити основні чинники впливу на трудову міграцію населення:

- економічні реформи, що призводять до погіршення соціально-економічного стану держави, наявність тіньової економіки, високий рівень інфляції;
- низький рівень оплати праці, наявність боргів із заробітної плати, відсутність додаткових джерел доходу;
- низький рівень задоволеності працею, якістю трудового життя, загальним рівнем життя;
- високий рівень, довго тривалість безробіття;
- низький рівень соціальних виплат, матеріальної допомоги, незадовільний стан системи медичного обслуговування тощо;
- наявність ризиків втрати здоров'я та працездатності;
- відсутність можливості на незадовільні умови отримання освіти, перепідготовки, підвищення кваліфікації, кар'єрного зростання;
- політична нестабільність;

- несприятливий стан навколишнього середовища та багато ін.

Особливості ринку праці в Україні – непропорційне скорочення зайнятості щодо динаміки обсягів виготовлення. Затяжний характер трансформаційної кризи, в якій перебувала економіка України, спричинив істотне зменшення обсягів виготовлення, що по своєму призвело до значного скорочення кількості робочих місць. Доцільним вважається створення умов для збереження існуючого трудового потенціалу країни, що можливо тільки при досягненні макроекономічної стабілізації, підвищення інноваційної активності економіки, збереженні існуючих та створенні нових ефективних робочих місць, забезпеченні дієвої державної підтримки конкурентоспроможних вітчизняних виробництв.

Взагалі у сфері зайнятості можна виділити чотири області, де в умовах глобалізації відбулися великі зміни. Це, насамперед, обсяг наявної роботи; умови, на яких цю роботу пропонують; доходи, що надає ця робота, а також гарантія зайнятості й доходу. Інформаційна складова процесу глобалізації дає можливість удосконалити організацію праці й домагатися необхідної гнучкості робочої сили. Виступаючи об'єктивним чинником світового розвитку і усуваючи обмеження на переміщення праці й капіталу через кордони, глобалізація відкриває нові можливості для розвитку економіки, а відповідно і ринку праці України через зростання контактів і зв'язків у сфері економіки, торгівлі, технологій, культури, інформації. Водночас загострення міжнародної конкуренції, зміна економічної ситуації у країні внаслідок поширення інтеграційних процесів впливає на розвиток соціально-трудоких відносин, поглиблюючи вже існуючу нерівність між Україною і країнами ЄС у сферах продуктивності праці, її оплати і доходів населення, зайнятості та ринку праці, що обмежує можливості соціального захисту населення України в умовах глобалізації та інтеграції у світову економічну систему. Найбільш ефективними засобами подолання наслідків глобалізації на розвиток соціально-трудоких відносин і ринку праці є активне оновлення і удосконалення економіки, більш глибока інтеграція нашої держави у світову економічну систему.

Висновок. Таким чином, проведені дослідження дає змогу стверджувати, що економічна глобалізація має подвійний вплив на ринок праці України. До позитивних наслідків глобалізаційного впливу належать створення і підтримання нових робочих місць, внаслідок чого підвищиться рівень зайнятості, і відповідно – знизиться безробіття. Негативним є зменшення чисельності потенційної робочої сили, що має згубний вплив на економіку. Втягнення України до глобалізаційного процесу – додатковий стимул прискорення системних реформ у країні, зокрема структурної перебудови економіки, що дасть змогу певною мірою протистояти негативним наслідкам глобалізації. Створення умов для збереження та розширеного відтворення висококваліфікованої робочої сили, здатної ефективно функціонувати в умовах високотехнологічного та інноваційного виробництва, глобалізаційних процесів, дадуть змогу забезпечити

формування стабільного та конкурентоспроможного ринку праці та економіки України.

Література

1. Березюк Р.А., Шиманська О.А. Глобалізація і проблеми трудової міграції// Вісник ТАНГ. – 2002, № 8. – С.234-243.

2. Буряк П.Ю., Карпінський Б.А., Григор'єва М.І. Економіка праці й соціально-трудова відносини: Навч. пос. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 440.

3. Горілий А.Р., Довжук Б.Т. Інтеграція України на європейські ринки праці: масштаби й наслідки// Вісник ТАНГ. – 2002, № 8 – С.123-132.

4. Лісогор Л.В. Формування конкретних відносин на ринку праці України в умовах посилення процесів глобалізації// Вісник ТАНГ. – 2002, №8. – С.163-169.

5. Чувардинський О.Г. Проблеми співробітництва України з європейськими країнами у сфері міграції населення// Економіка та держава. – 2006, № 7. – С.223-232.

6. Статистичний щорічник України